

משנה ראשונה לא זזה ממקומה¹

יעקב כהן

א. הכלל "משנה ראשונה לא זזה ממקומה" והשאלות עליו

בשבועות ד. מתייחסת הגמרא לסתירה בין שתי סתם משנה בנושא מלקות בלאו שאין בו מעשה: המשפט "שבועות שתיים שהן ארבע" מתבסס על כך שלאו שאין בו מעשה לוקין עליו, ואילו המשפט "זו היא שבועת ביטוי שחייבין על זדונה מכות ועל שגגתה קרבן" בא למעט שבועה שאוכל ולא אכל, שאינו לוקה משום שזהו לאו שאין בו מעשה. סתירה זו מיושבת בגמרא כך: "מעיקרא סבר (רבי) לאו שאין בו מעשה לוקין עליו וסתמה והדר סבר אין לוקין עליו ומשנה ראשונה לא זזה ממקומה".

סוגיה זו עוסקת במקרה שרבי עצמו חזר בו; מצאנו גם מקרים שתנאים קודמים חזרו בהם ואעפ"כ רבי השאיר את משנתם המקורית, כגון בחגיגה ב, א שם נאמר הכל חייבין בחגיגה חוץ מחרש שוטה וקטן וטומטום ואנדרוגינוס ונשים ועבדים שאינם משוחררים... הגמרא מסיקה ש"עבדים שאינם משוחררים" מכוון בעיקר למי שחציו עבד וחציו בן חורין; אעפ"כ על-פי דעה אחת בגמרא המילה "הכל חייבין" ברישא באה לרבות עבד זה. "ולא קשיא, כאן במשנה ראשונה כאן במשנה אחרונה" והיינו שהנאמר בסיפא שמי שחציו עבד וחציו בן חורין פטור נשנה לפני שחזרו במ בית הלל, וביאר רש"י שמשנה לא זזה ממקומה.

אלא שלכאורה כלל זה חסר הגיון. נדמיין לעצמנו אדם הכותב היום ספר לסיכום ההלכה הקיימת - היעלה על הדעת שניח סתירות בתוך ספרו? ועוד, רבי לא כלל במשנתו ברייתות רבות, ואף כאלה שהן להלכה, ומדוע התעקש לכלול הלכות שאומריהן עצמן חזרו בהם?

ב. משמעותו האמיתית של הכלל וטעמו לאור הסוגיה בקידושין

אם נתבונן בסוגיה נוספת נראה שהכלל "משנה ראשונה לא זזה ממקומה" אינו מתייחס - בעיקרו - לעריכת רבי את המשנה דווקא (אם כי הוא משפיע גם עליה).

בקידושין כה. מובאת המשנה "עשרים וארבעה ראשי איברים שבאדם..." ועליה ברייתא "בכולם עבד יוצא בהן לחרות רבי אומר אף הסירוס בן עזאי אומר אף הלשון". מסידור הברייתא משתמע שרבי עצמו סובר שעל הלשון אין עבד יוצא לחירות; אך הגמרא הסיקה

1. מאמר זה - עיקרו כינוס וסיכום המקורות שמצאתי בנושא.

2. מקומות נוספים, שמצאתי להסבר סתירה בין משניות, על פי הכלל "משנה ראשונה לא זזה ממקומה": שנינו בחולין קטז., "קִיבַת עוֹבֵד כּוֹכְבִים וְשֵׁל נְבִילָה אֲסוּרָה" ולמסקנת הגמרא משנה זו נשנתה לפני שחזר בו ר' יהושע וסבר שהקיבה מותרת. ובחולין מב., "אלו טריפות בבהמה נקובת הושט ופסוקת הגרוגרת" - למסקנה נקובת הושט אינה טריפה, משום שחזר בו ר"ע. בשו"ת מים עמוקים סימן עד מביא עוד מקומות שמצאנו שהגמרא מעידה על תרי סתמי דסתרי - סנהדרין לד.; "ר' יוחנן סתמא אחריתי אשכח"; קידושין נד: פרק בא לו (לא מצאתי בפנים) ומיישבם באופן זה. ומצאתי גם בשבת קכו.; "מאי דתיך משום דקתני סתמא נגר הנגרר נמי סתמא היא"; שבת קנו., ובבא קמא סט.; "ר' יוחנן סתמא אחרינא אשכח". ועיין ברמב"ן לבבא-מציעא מה., ובשו"ת הרדב"ז ד, קח.

שרבי מסכים לבן עזאי והטעם שנשנו דברי רבי ברישא הוא "משנה ראשונה לא זזה ממקומה" ופירש רש"י "מאחר שנקבעה של רבי אצל ת"ק והיתה שגורה בפי התלמידים כן לא זזה של רבי ממקומה וסידרו של בן עזאי אחריה לפי שהגירסא השנויה בפה קשה לשנותה ולחזור לגרסה בלשון אחרי" (יש לזכור כי הזיכרון בזמן התנאים והאמוראים התבסס בעיקר על שינון על פה).

נראה שרש"י רמז לטעם זה כשהוסיף במספר מקומות "משנה שנשנית לא זזה ממקומה" (חגיגה ב.; חולין לב.; חולין קטז.).

נמצא מעתה שהכלל הנדון רק מתאר מציאות שהיתה קיימת בבתי המדרש בתקופת התנאים, שלא שינו את נוסח וסדר המשניות ששנו הדורות הקודמים. אך כלל זה אינו אומר שרבי חיב לכלול כל מקור תנאי במשנתו! (מצד שני, אם רבי מחליט לכלול מקור תנאי מסוים הוא לא ישיט ממנו חלקים, כדלהלן) ואף אם רבי עצמו סתם מקור תנאי, אם הוא כבר התפשט בישיבות ורק אחר-כך רבי חזר בו - שוב אי אפשר לעקור את המשנה הראשונה. כך מפורש ברש"י בשבועות: כזכור, המשפט "שבועות שתיים שהן ארבע" נכון לדברי הסובר שלא שאין בו מעשה לוקין עליו - וכך סבר רבי בתחילה ולכן סתמו. בסוף רבי חזר בו, וכתב רש"י:

"ומשנה ראשונה אף על פי שחזר בו מסתימתה מאחר שפשטה ברוב התלמידים לא היה יכולת בדורות שאחר רבי לשכחה מפיהם ולבטלה מבית המדרש והניחו את שתייהן והמשכיל יבין שאחרונה עיקר שחזר בו מן הראשונה".

וכך יש להסביר את המקומות שהוזכרו במשנה הלכות שאומריהן עצמם חזרו בהם: כאשר הלכות אלו הן קטע מרצף ארוך של הלכות, לא יכלו הלומדים לדורותיהם להשמיטן - וגם כששילבן רבי במשנתו השאירן על כנן, כגון בדוגמא לעיל "הכל חייבין בראיה חוץ מחרש... ועבדים שאינם משוחררים וחיגר". ומדויקת עתה הלשון "משנה ראשונה לא זזה ממקומה".

ג. תופעות נוספות במשנה המוסברות לפי הכלל הנ"ל

• סתם ואחר-כך מחלוקת אין הלכה כסתם ואם כן מדוע נשנית? הסביר הרשב"ם (בבא-בתרא קכב: ד"ה "ופרכינן") על-פי כלל זה.

• כשיש בבא מיותרת, משום שהדין שבה נלמד בקל וחומר מהבבא הקודמת:

בשתי משניות ביבמות ל, א (וכעין זה ביבמות לב, א) מובאים שני מקרים שבשניהם הדין הוא שהאשה אסורה, כך שהדין במקרה השני נלמד בקל וחומר מהמקרה הראשון. על כך שאלה הגמרא "הא תו למה לי" ותירצה: בתחילה התנא שנה רק את המקרה השני, אך במקרה הראשון סבר התנא שהאשה מותרת ולא שנאו. אחר-כך התנא חזר בו וסבר שאף במקרה הראשון האשה

3. עיין בתוספות רא"ש לבבא-מציעא קיז.; ד"ה "וכן בית הבד" שהסביר כך משנה נוספת שהיה הגיוני לסדרה באופן אחר.

4. וכן מצאנו בברכות כט., שאין אומרים הביננו בימות הגשמים משום שצ"ל ותן טל ומטר, ואי אפשר לכלול זאת בתוך הביננו משום שאתי למיטריד (כיון שרגיל לומר בנוסח מסוים - השינוי יבלבל אותו).

5. ואין למר זו ואין צריך לומר זו, כיון שזו בבא שלמה מיותרת - תוספות (לולי דברי התוספות אפשר היה לומר שכל סגנון זו ואין צריך לומר זו מוסבר כהסבר הגמרא המובאת להלן).

אסורה, והקדים לשנותו כיון שהיה חביב לו בשל החידוש שבו, ולא עקר את המקרה השני משום שמשנה ראשונה לא זוהי ממקומה.

• בשו"ת מהר"י בן לב (א, סא) כתב שסגנון "זו אף זו" מבוסס על משנה לא זוהי, וכנראה כוונתו באופן דומה לגמרא ביבמות - התנא שנה תחילה את החידוש הפחות גדול, וכששמע את החידוש הגדול שנאו אחריו (בשונה מהדוגמא ביבמות, שם התנא שנאו לפניו).

• מצאנו מספר משניות שנאמר עליהן שנשנו רק לפי תנאי המציאות בעבר וכיום ההלכה אינה כן, ואעפ"כ רבי השאירם. לדוגמא: בבבא-מציעא כח. "כאן במקדש ראשון כאן במקדש שני"; סוכה מג: "כאן בזמן שבית המקדש קיים וכאן בזמן שאין בית המקדש קיים"; על המשנה בפאה פרק ז משנה א "ר' יוסי אומר אין שכחה לזיתים" אומר הירושלמי שנשנתה בזמן שהחריב אדריינוס את הארץ ולא היו זיתים מצויים (מובא בברטנורא).

• הדוגמאות עד כאן - וכן הדוגמאות שהובאו בראשית הדברים - עוסקות במשנה שלמה שהיה צריך להשמיטה. למעשה מכלל זה נובע גם שעל נוסח המשניות להישאר קבוע, אף שיש מקום לשנותו; וכך מפורש באיגרת רב שרירא גאון: "ולאו מליבא חיברונון רבי אלא מילי דהוה גרסין להי הנך קצת ראשונים דקמיה".

רב שרירא מביא שתי הוכחות לדבריו:

א. המשנה בסנהדרין מ. "מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים", שלמסקנת הגמרא בדף מא: מכוונת לרבן יוחנן בן זכאי, ונקרא בן זכאי משום שבאותו מעשה עדיין היה תלמיד היושב לפני רבו: "דאלמא מן ההוא זמן דהלל ושמאי קא תנו רבנן מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים ותניה רבי הכין ולא שנייה".

ב. על המשנה במסכת עירובין "כיצד מעברין את הערים" מובא בגמרא שרבי עצמו שאל את בני יהודה - דדייקי לישני - אם הנוסח הוא "מאברין" או "מעברין", וכתב על כך רב שרירא:

"אלמא רבי גופיה דהוא תרצה למתניתין מספקא ליה היכי תנן ואע"ג דמאן דתני מאברין לא משתבש כגון אבר אבר ומאן דתני מעברין לא משתבש כגון אשה עוברת שמעינן מינה דבלשון הוה אמירא מילתא קמיה רבי איכא דתני הכי ואיכא דתני הכי..."

והיינו שאף שאין הנוסח משמעותי, ושתי האפשרויות נכונות מבחינה לשונית, הקפיד רבי לשנות בלשון המקורית.

6. וכך הסביר גם במחזור ויטרי תכד, ד"ה "ושמעון בנו" משנה זו, ואף הסתמך עליה בקבועו שהאמור באבות א, יז "שמעון בנו" מתייחס לרבן שמעון שנהרג "ומה שקורוהו שמעון יש לומר שעד שלא נסמך אמר דבר זה ונתקבלה בעיני התלמידים וקבעוהו בשמו ואעפ"י שנסמך אחרי כן משנה לא זוהי ממקומה, וכיוצא בדבר שנינו בסנהדרין..."

7. ערובין נג:, אמנם לפנינו מובא שהיה זה רבי אבא.

זימנא שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן" והנה אפשר לתרץ שאכן חלק זה במשנה מיותר אלא שרבי לא השמיטו משום שרצה להביא את המשך המשנה "וכן ארבעה...". הגמרא עצמה מתרצת שיש חידוש אף במשפט "שלשה שאכלו כאחת אינן רשאים לחלק". אמנם במספר מקומות הגמרא מתרצת על קושיא זו בסגנון "אידי דתנא סיפא תנא רישא" ויתכן שאכן תירוץ זה מוסבר על-פי הכלל "משנה לא זזה ממקומה".

ב. בביצה ב: שואלת הגמרא "מכדי מאן סתמיה למתניתין רבי מאי שנא גבי יום טוב דסתם לן כר' יהודה ומאי שנא גבי שבת דסתם כר' שמעון" ולא תירצה על-פי כלל זה אלא חילקה בין שבת ליו"ט.

נראה שהסיבה לכך שהגמרא והראשונים מיעטו להשתמש בכלל היא שאין הוא מוחלט. כך מצאנו למשל באיגרת רב שרירא גאון¹⁶ "אבל מסכתא אחריתי אע"ג דטעמיהון הוו תנו להו רבנן רבי תרצינהו להלכתא אית מיניה דתניא בלשון הזה הראשון ואית מיניה דתניא כד הוה" (בהוצאת וגשל מתורגם "כד הוה - כנראה בעיניו". ויש לעיין שם במשמעות ובהקשר המדויקים של הדברים). כמו כן מסתבר שכשהיה לרבי צורך חשוב לשנות את נוסח המשנה הוא ודאי ישנה, וכך יש להסביר את דברי רב שרירא גאון: "ואיכא דוכתא דאוסף בהו רבי פירושי כגון הא דתנן הבנים יוצאים בקשרים ובני מלכים יוצאים בזוגים הכי הוה מיתניא מפומא דראשונים פירש בה רבי ותנא וכל אדם אלא שדיברו חכמים בהוה"¹⁷ (ואין צורך לומר שהתוספת אפשרית משום שהיתה בסופה של המשנה הראשונה). וכן רבי עצמו סתם משניות אף שבכך השמיט מהמשנה המקורית את שם אומרה, משום שרצה לפסוק הלכה¹⁸.

ז. סיום - עיסוק בכללי התלמוד

ללימוד כללי המשנה והתלמוד חשיבות בלימוד התורה בכלל והעיון בפרט: הכלל "משנה לא זזה ממקומה", למשל, עשוי לסייע בפתרון שאלות רבות המתבססות על השוואות בין תוכן משניות ולשונן, ועוד²⁰.

16. למשל - בבא מציעא נה; סנהדרין כ:

17. הוצאת וגשל, פרק ד (הנוסה הצרפתי).

18. לשון דומה מצויה בסנהדרין סח: "מאימתי נעשה בן סורר ומורה עד שיקיף זקן התהתון ולא העליון אלא שדיברו חכמים בלשון נקיה שנאמר 'כי יהיה לאיש בן...'"

19. אלא שלכאורה קשה מכך שרבי הניח במשנתו משניות שאינן להלכה, כפי שהבאנו בתחילת דברינו. ואכן מצאנו ברשי" שבוטעות ד. שכתב על תרי סתמי דסתרי "והמשכיל יבין שאחרונה עיקר שחזר בו מן הראשונה" ומשמע שולוי זאת רבי לא היה משאיר משנה שאינה להלכה. וכן בדרך כלל הגמרא עצמה שואלת כיצד אנו יודעים להכריע בין משניות חולקות, ומצאנו 4 כללים: בסנהדרין לה "סתמא דרבים עדיף", "קתני לה גבי הלכתא דדינא" (היינו המשנה העיקרית היא המשנה השנויה בפרק העוסק בנושא, ולא בדרך אגב), בשבת קכו: "מעשה רב", בבבא-קמא סט: "דמסייע לה קרא" (אמנם מכאן קשה, שכן רבי עצמו לא רמו במשנה כיצד להכריע).

20. אף ר' יוסף קארו בספרו שולחן ערוך נהג שלא לשנות את נוסח ההלכות מהמקור, וזאת לפי עדותו של הסמ"ע בהקדמתו "שהוא ז"ל כתבו וחייברו לפי רוחב שכלו ודעתו הצלולה ובקיאיותו הגדולה ומתוך כך ערבב דבריו וכתב לשון המשנה וגמרא ודברי הפוסקים והתשובות השייכים לאותו דין ופירשם הכל יחד וקשה לכל מעיין לברר מתוכו ביאור הדין והדבר שצריך לו מתוך דברים המעורבבים".

וכן כתב גם ר' שמשון מקינון שהוכיח זאת ממקום נוסף:

"וראיה מהא דפרק קמא דיבמות (ט). אמר ליה לוי לרבי מאי איריא דתני ט"ו לתני ט"ז ולא קאמר מאי איריא דתניתא ט"ו תיתני ט"ז משמע דמקשה למשנה ולא לרבי. גם אמר בפלוגתא לא קמיירי ולא אמר בפלוגתא לא איירינן ש"מ כדמפרשינן שרבי תנא סידר שקיבל אלא תיקן הלכה על-פי הסכמה" (כוונתו שרבי סתם את המשניות שהן להלכה, עי"ש).

וכך מתבאר גם מלשון רש"י המסכם את פועלו של רבי: "עד ימיהן אמרו איש את דבריו בבית המדרש, והיו תלמידים גורסים שמועה שמועה לבדה, ולא היו מסכתות סדורות, וסדר וקיבץ על הסדר, והם כללו האמור בדורות שלפניהם וסדרו את המסכתות, ואחריהם לא יוסיפו אלא מעט". רש"י אינו כותב שרבי ניסח את המשניות אלא רק ש "סידר וקיבץ על הסדר".

אמנם נראה שדברי רש"י ש"לא היו מסכתות סדורות" נאמרו על דרך הכלל, שכן מצאנו שרב הונא העיד על מספר מסכתות שנשנו כבר בימים קדמונים: ביומא ד: "מאן תנא סדר יומא ר' שמעון איש המצפה"; יומא טו. "מאן תנא מידות ר' אליעזר בן יעקב היא"; עירובין עט. "מאן תנא עירובין ר' יוסי היא". וכן הוכיח ר' שמשון מקינון⁸ שלא רבי סידר את מסכת כלים, שהרי בסופה נאמר "אמר ר' יוסי אשריך כלים שנכנסת בטומאה ויצאת בטהרה, שמתחלת אבות הטומאות ומסיימת אפרכסת וזוכית טהורה" - הרי מפורש שכבר לפני ר' יוסי היתה סדורה מסכת כלים מתחילתה ועד סופה.

ד. טעמים אפשריים נוספים לכלל

הטעם שכתב רש"י בקידושין הוא טעם של "בדיעבד" - אין עניין בעצם השארת המשנה הראשונה אלא רק כדי לא להפריע לזיכרון. מצאנו טעמים נוספים "לכתחילה", אך הם אינם מסבירים את כל המקרים שנמנו בסעיף הקודם:

א. בקיצור כללי התלמודי (ד"ה כתב הראשון, שכתב בשם ספר שארית יוסף שכתב בשם גאון):

"ואותם שסידרו כבר על-ידי הראשונים לא נראה לו לשנות וזה מטעם שחייב אדם לומר בלשון רבו: לא שינה רבי מלשונם כדאמרינן⁹ חב המזיק? חייב מיבעי ליה! האי תנא ירושלמי הוא דתנא לישנא קלילא".

הכותב אמנם לא קישר זאת לכלל "משנה לא זזה ממקומה אך על פי דבריו אפשר להסביר את טעם הכלל באופן זה¹⁰ - אך נראה יותר שטעם זה מסביר רק מקרה שרבי לא שינה את

8. ספר הכריתות, לשון לימודים שער ב, נח.

9. בבא-מציעא פו. ד"ה סוף המשנה.

10. ספר הכריתות, לשון לימודים שער ב, נח.

11. נדפס בסוף מסכת ברכות.

12. ברכות מז. באופן דומה כתב בשו"ת שאלת יעבץ א, פט "ושמא מפני כבודן של ראשונים".

13. בבא-קמא ו:

14. שוב מצאתי, שכך הסביר בעל המגילת אסתר בהקדמתו, את העובדה, שרבי לא שינה את נוסח המשניות.

הנוסח, ולא מדוע רבי לא השמיט קטעים מיותרים במשנה.

ב. בשו"ת בנימין זאב סימן קנ"ח כתב טעם מחודש:

"ולפי מה שנראה יש נמי טעם אחר דצורך היה לרבונו להזכיר גם דברי התנא הראשון אפילו שאינו כל כך צורך, כדי שאם ישמע אדם טעם הראשון אפילו דאינו לצורך יאמרו לו אינו כן ההלכה אלא כדברי השני ומה ששמעת אינו כן ההלכה. ובכחאי גוונא אשכחן פרק קמא דעדיות: "למה נכתבו דברי יחיד בין המרובים לבטלה כו' עד שאם יאמר אדם דבר זה שמעתי אומרים לו דברי יחיד שמעת" כלומר ואינה כן ההלכה, כך נמי יש לומר הכא והיינו לא זו אף זו קתני דלא רצה התנא לסלק הלשון הראשון וכן נמי יש לומר בכל מקום בתלמוד ומשנה לא זזה ממקומה דרבי שמע זו מפי חכם וכתבה והדר שמע טעם אחר מפי חכם אחר נמי וישרו בעיניו וסתמה".

אמנם טעם זה מסביר רק מקרים שרבי לא עקר משנה שאינה להלכה ממשנתו, אך לא מדוע לא עקר משנה מיותרת או מדוע לא שינה את הנוסח.

ה. האם תוספות הבין אחרת את המושג?

במספר מקומות רואים שתוספות התיחס למשנה כאל יצירה אחידה, נסתפק בשתי דוגמאות:

א. תוספות בריש כתובות דן מתי התנא מוסיף ה"א הידיעה לנושא של המשנה, ומתי לא ('בתולה נשאת', 'האשה נקנית'), ולפי מה שראינו לעיל, אין מקום לשאלה, שאפשר לומר, שכל משנה נשנתה במקורה על ידי תנא אחר, ורבי לא ראה צורך לשנות את הנוסח.

ב. בברכות ב. בד"ה "והא קמ"ל": "ואם תאמר, הא תנינא חדא זימנא?! ויש לומר, דרגילות של משניות לאשמועינן בקוצר את מה שמפורש כבר". וכן בשבת צט. ד"ה "מסייע": "דרך תנא להשמיענו בקיצור אע"ג שכבר השמיענו במקום אחר". משמע שהבין שכל המשניות נוספו על ידי רבי.

צריך ברור כיצד התוספות הבין את המושג 'משנה ראשונה לא זוהי ממקומה'.

ו. השימוש בכלל לתרץ קושיות

על אף כל האמור לעיל, נראה שהשימוש בכלל זה הוא בבחינת "היכא דליכא לשנויי שינויא אחרינא"¹⁵, וזאת אנו למדים מכך שקושיות רבות שהיה אפשר לתרצן על-פי הכלל - תורצו באופן אחר. לדוגמא:

א. קושיית הגמרא "תנינא חדא זימנא" יכולה להיות מתורצת באופן פשוט באופן זה. לדוגמא - בברכות נ. מובאת המשנה "שלשה שאכלו כאחת אינן רשאים ליחלק וכן ארבעה וכן חמשה ששה נחלקין עד עשרה ועשרה אין נחלקין עד עשרים..." הגמרא שואלת על תחילת המשנה "שלשה שאכלו כאחת אין רשאים ליחלק" - "מאי קא משמע לן תנינא חדא

15. כדברי הגמרא קידושין ד: לגבי הכלל "מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא".

(דוגמא: בסנהדרין פא: נישנו שתי משניות.

"מי שלקה ושנה בית דין מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו שעורים עד שכריסו מתבקעת". ובמשנה הבאה "ההורג נפש שלא בעדים מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ". למסקנת הגמרא בשני המקרים העונש הוא שנותנים לו לחם צר ומים לחץ כדי שיוקטנו מעיו, ואחר כך מאכילים אותו שעורים עד שכריסו מתבקעת. אם נאמר שרבי ניסח מחדש את המשניות לא מובן מדוע הוזכר בכל מקום חלק אחר של העונש. זאת בנוסף לשני הבדלים נוספים בין המשניות: מי שלקה לעומת ההורג נפש, וכן במשנה השניה לא מוזכר שבי"ד הם המכניסים).

ברור שבסוגיות רבות מגלה עיון מעמיק²¹ שלהבדלים יש סיבה עניינית. כוונתי רק להסב את תשומת הלב לכך שיתכן גם הסבר אחר להבדלים אלו (וודאי שזהו ההסבר לחלקם), ולכן הם אינם יכולים להוות הוכחה ומקור בלעדי לחידושים.

כמובן שאם קיים דין שמסתבר בזכות עצמו - ההבדלים יכולים להוות אליו סיוע, כפי שמצאנו בגמרא בריש ביצה שלמדה מסתירה בין שתי משניות חידוש הלכתי. וזו לשון שו"ת מים עמוקים סימן עד: "ניחא ליה טפי לגמרא לחלק בין יו"ט לשבת דטעמא דמסתבר הוא מלומר דדחינן חדא מקמי אידך דלא משני הכי אלא מתוך דוחק..."²² אמנם הוא מסיים "מכל מקום זה פשוט דכן (הכלל שבו עסקינן) עיקר... "ע"ש.

הערה: במאמר זה ניסיתי לכנס מספר מקורות הנוגעים לנושא, אך דרוש עדיין בירור בנושא, אלו דברים רבי שינה במשניות הקדומות ואלו לא. באופן כללי נראה שאין דעת הראשונים שהובאו לאורך המאמר אחידה בנושא, ואין כאן מקום להאריך (המעונין - יפתח במקורות עצמם!).

21. מה שלא נעשה, אגב, בסוגיא הנ"ל בסנהדרין.

22. לכאורה כך כתב בפירוש תוספות יבמות ל: (המוסב על הדוגמא השניה שהובאה לעיל סעיף ד, עיין לעיל) ד"ה "אידי דחביבא ליה אקדמא": "בשאר מקומות אין דוחק לאמר כן אלא אומר זו ואין צריך לאמר זו..." אך לאחר העיון ברור שאין כוונת תוספות לעצם השימוש בכלל שכן דיבור המתחיל הוא "אידי דחביבא ליה אקדמא", וכוונתו שזהו דוחק לומר שתחילה שנה את המקרה השני ואף על פי כן הקדים את הראשון משום שהוא חביב.